

az olvasmány. Úgy tanulom, mint itt az iskolában szokás. Egy jóeszű tanuló nyilatkozata, akit tudása önbizalommal tölt el.

Ezzel áttekintettük a németnyelvi olvasmányok hatását tanulóink lelkére. Teljességre, a tétel minden oldalú kimerítésére itt nem törekedtem. Csupán arról kívántam beszámolni egy kis dolgozat keretében, hogy tanítványaim feleletéből a németnyelvi olvasmányok reájuk gyakorolt hatása miként értelmezhető. Ehhez szükséges volt az, hogy az ő szemüvegükön át, azaz saját véleményük alapján nézzük őket. *A jól szerkesztett tankönyvnek van mondanivalója a tanuló számára.* A tantervreform előtt álló polgári iskola új német tankönyvének az lesz a feladata, hogy jól megválasztott olvasmányanyagával a szűkreszabott keretek között is jó munka elvégzését tegye lehetővé mind a tanuló, mind a tanár szempontjából. Ehhez szükséges, hogy a tankönyvszerkesztők nagy felkészültséggel, tárgyi tudással, gyermeklélektani ismerettel és finom pedagógiai érzékkel tegyenek eleget megbízatásuknak. Az olvasmányok a német nyelvoktatás központját alkotják. Németnyelvi olvasókönyveinknek az anyagon és feldolgozásuk módján kívül külső kiállításuk, szemléletességük, jó beosztásuk, a kérdés-feleletek, a szójegyzékek, a nyelvtani példák stb. segítségével való alapos feldolgozással szakavatott szerkesztő kezében kell, hogy eredményesen hozzájáruljanak mind a német nyelvoktatás speciális, mind a polgári iskolai oktatás általános céljához.

Dr. Schleicher Lajos.

Földrajz.

Belső- és Kelet-Ázsia gazdasági élete.

(Tanítás a polgári fiúiskola III. osztályában.)

I. Bevezetés A tanulók a terület természeti viszonyairól felcélnek. Ennek az óriási területnek egymástól elkülönült természetes nagytájai vannak. Más-más természetűek *Belső-Ázsia* magasföldjei és medencéi, a kontinens keleti része, az igazi *Kína*, továbbá a szigetország, *Japán*.

Ez a három természetes táj nem politikai egység is egyben. A tájak egyéniségének megrajzolása szempontjából legegyszerűbbnek látszik ez a beosztás: *Belső-Ázsia*, a tulajdonképeni *Kína* és *Japán*. Így megtarthatjuk a nagytájak természetes kereteit és nagyjában megfelelünk a politikai egységeknek is. Csak nagyjában, mert a külön életet élő, Kína fennhatóságát már nem viselő *Tibet*, a Mennyei-birodalomtól már különvált *Keleti-Turkesztán* (Tarim-medence) és *Mongolia* (orosz befolyás alatt), az önálló, de Japán politikai irányítása alatt élő *Mandzsuria*, méginkább Japánnak naprői-

napra változó kínai foglalásai nem engedik meg teljesen rögzített politikai határok megrajzolását. *Kelet-Ázsia ma korszakalkotó történelmi fejlődés színtere.* Az átalakulást irányító földrajzi erők érintése tanulságos.

A tanulók megmutatják a térképen a terület nagytájakait, országait. Ezután kitűzzük az óra célját: *ezeknek a tájaknak az életéről fogunk tanulni.* (Az egész anyagra két órát fordítunk. Itt csak az első óra anyagát közöljük, Belső-Ázsia és a keleti terület, Kína gazdasági életét.)

II. Tárgyalás. 1. Belső-Ázsia élete. Röviden visszapillantunk a természeti körülményekre. Jellemzi a *magas fekvés. Ázsia fellegvára.* A tengerektől messzefekvő és azoktól teljesen elzárt terület. Ennek következtében *éghajlata száraz, szél-sőséges. Fűves puszták és sivatagok* jellemzik. Figyeljük meg, *mit mutat a népsűrűségi térkép!*

A település ezen a tájon a mostoha természet következtében ritka. (Olyan néptelen a terület, mint Észak-Ázsia legzordabb tájain, vagy Irán sivatagjain) *Megállapítjuk az ember szűkös életforrását:* ez alig lehet más, mint a *pásztorok*. Ahol *fűves puszták* vannak, azok is szárazak, emiatt a *pásztorok vándorlásra* kényszerülnek. A vándorló *pásztor sátorban* lakik. Sátorát a hideg ellen állatbőrökkel borítja be.

A *tibetiek* legfontosabb állata a *jak*. (Képen szemléltetjük.) Bőre, szőre, csontja, húsa, teje, egyaránt használható ruházatkészítésre, illetőleg táplálkozásra. (Kép a tibeti *pásztorok* ról.)

A mongol puszták sátoros *pásztorainak* állatállománya már gazdagabb. (Juh, ló.)

Az egész óriási területen a *pásztorok* a *legfőbb foglalkozás, a földművelés hátramaradt.* Ennek oka a szárazság. *Csak mesterséges öntözéssel lehet földet művelni.* Ezek a helyek az *oázisok.* Az oázisok egyben a *tevekaravánok* legfontosabb állomásai. A keleti területek árúit, a selyem, gyapot, tea, stb., a belsőázsiai pusztákon át áramlott nyugat felé. Az oázisvárosok *barátaiban* találkoznak a pusztai *pásztorok* és az oázislakó *földművesek,* hogy árúikat kicseréljék.

Az oázisok féltett értéke a víz. Elhagyott romvárosok bizonyítják, hogy ennek hiányában megszűnik minden életlehetőség. (*Stein Aurél* magyar kutató homokba eltemetett, szárazság következtében elpusztult városokat fedezett fel a Tarim folyó környékén.) Abban az esetben, ha az öntözésre használt folyó — saját törmelék-kúpján — folyási irányát megváltoztatja, menthetetlenül vége a növényi életnek s akkor a *lakosságnak menekünie kell a kiszáradt oázisról.* Az elhagyott romok aztán a száraz éghajlat alatt sokáig megmaradnak. (Képszemléltetés.)

Belső-Ázsia lakossága. A Góbin mongolok, a Tarim-medencében kirgizek, Tibetben a szintén mongol tibetiek élnek:

Buddhista vallásúak. Tibetben sokezer buddhista férfiszereztes él, kolostorokban. (Lámák.)

A települések ritkák. Olvassuk le a térképről a fontosabb városokat! Tibet fővárosa Lhassa, a dalai láma székhelye.¹ (20.000 lak.)

Keleti-Turkesztán területén, a Tarim-medence szélén néhány oázisváros épült: Jarkand (100.000) Kasgar (86.000), Chotan (50.000). A medence belseje, ahol az öntözés lehetetlen, ki van zárva a településből. Az ország fővárosa Urumcsi (60 ezer). A városok ott épültek, ahol a medence szélére a hegysegekből folyó érkezik.

Mongolia fővárosa Ulan-Bator-Choto (a régi Urga. 100.000 lak.)

2. *A Kínai-Birodalom élete. (»Menny alatt fekvő ország.« Min-kuo = népi köztársaság.)²*

Népsűrűségi térképet szemlélünk. A térkép azt mutatja, hogy az óriási kiterjedésű birodalom életének súlypontja keleten van! Hasonlítsuk össze a birodalom népsűrűségét Belső-Ázsiával! Két ellentétes területet látunk: egyiken a természeti viszonyok nem kedveznek, a másikon a szorgalmas és eredményes emberi munkának minden lehetőségét megadják.

Tanultuk, hogy Kína északi és déli részei között éghajlati különbségek vannak. Ez különösen a hőmérsékletben mutatkozik. A hidegebb és a melegebb tájakat a Cin-ling-san hegység határolja el. Eddigi tanulmányaink alapján megmondhatjuk, milyen növények termelésére alkalmas a déli, melegebb csapadékdús terület? Ezen a tájon legfontosabb a rizs, gyapot, bambusz és a tea termelése (L. az ábrát.) A teatermelés fővidéke a Jangcekiang völgye, központja Hankou városa. A hegyvidék főterméke a köles. (Az emberiség táplálkozásában a köles a legnagyobb fontosságú, mert talán ezt fogyasztja a legtöbb ember. Kínában nem a legjellemzőbb, de azért nagyon fontos néptáplálék.) A szójabab, bőséges fehérjetartalmával a keményítőt tartalmazó rizst kedvezően egészíti ki a táplálkozásban.

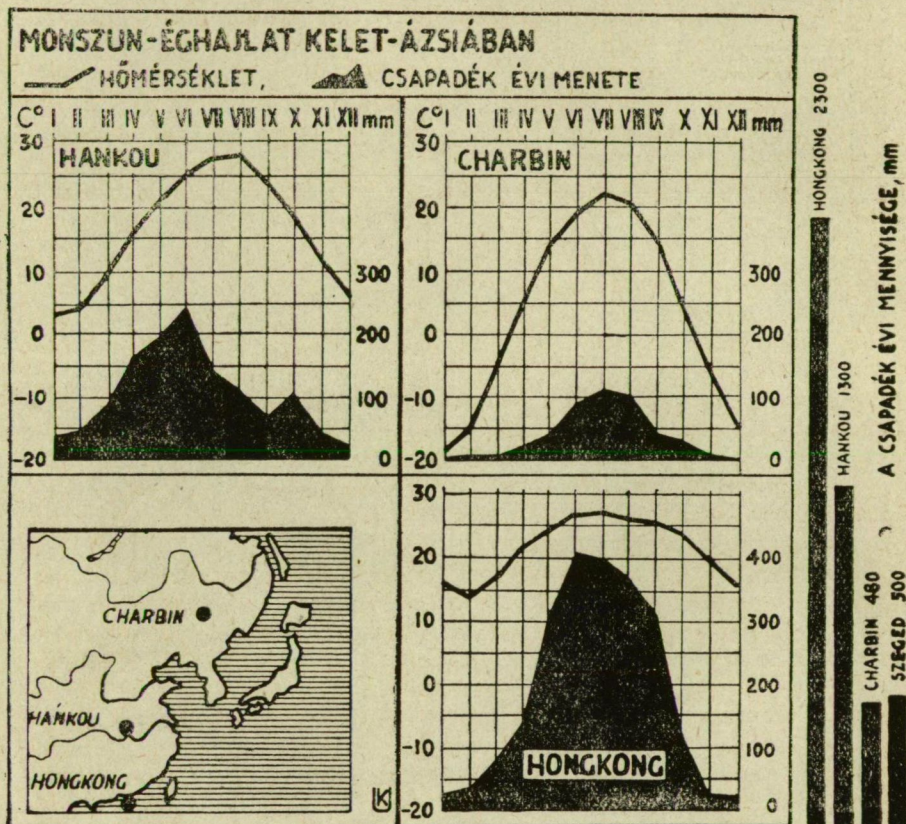
Észak felé hűvösebb tájak következnek, itt már kevesebb a rizs, az elsőséget a búza veszi át. Gondos művelés mellett a löszterraszokon nagyon jól terem. A partvidéktől távolabb fekvő területek száraz pusztáin pedig az állattenyésztés a vezető foglalkozás. Mutassuk meg a térképen a rizstermő, a búzatermő és az állattenyésztő területeket!

A birodalom táplálásában legfontosabb a rizs! Vizsgáljuk meg a rizstermelés természeti alapjait!

¹ Tibet Kínától különvált papi állam. A dalai láma a módosult budahizmusnak, a láma vallásnak s egyben az államnak is a feje.

² A Kínai-Birodalom mai területe Keleti-Turkesztán, Tibet, Mongolia. Mandzsuria nélkül 5,729,000 km², lakóinak száma 400 millió. Az elszakadások előtti teljes birodalom területe 11,174,000 km², lakóinak száma 430 millió.

a) A rizstermelés legfontosabb feltétele a *nedves, meleg nyár*. (L. az 1—3. ábrát.) A déli fekvés biztosítja a meleget, a nyári monszun a nedvességet. A rizs beérése idején már szárazra fordul az idő.

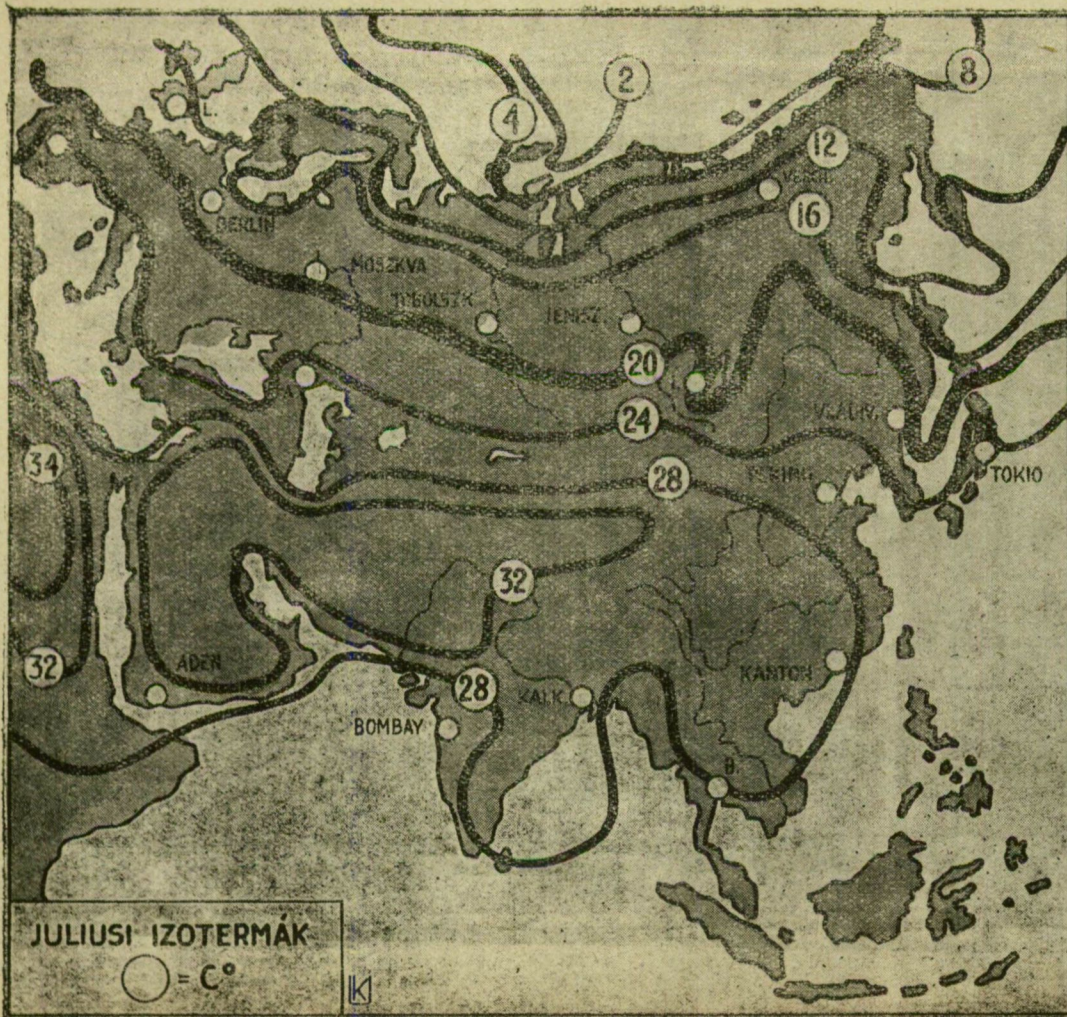

b) Az elárasztható, termékeny, sík talaj. Elsősorban a Jangcekiang alföldje. A rizstermelés azonban terraszok segítségével felmegy a hegylejtőkre is, ahol a szárazabb hegyi rizst termelik. (Kép a terraszos rizsföldekről.)

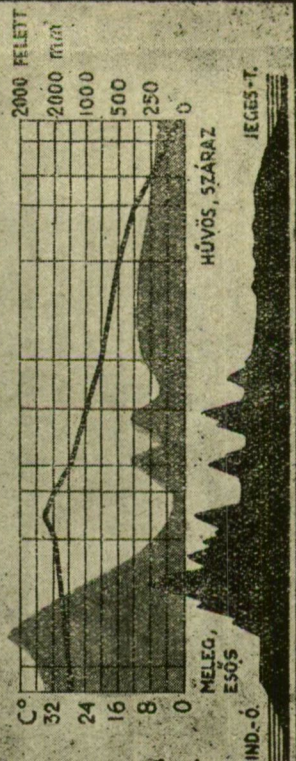
c) Nyári áradásukkal a bővízű folyók is biztosítják a szükséges vízmennyiséget. (Nyári esők, nyári áradások!) A rizsföldek megmunkálásában a nedves klímát kedvelő *bivalyt* lehet felhasználni.

Melyek a rizstermelés emberi feltételei?

a) A rizs nagyon gondos, szorgalmas és állandó munkát kíván. A nagy munkaigény is hozzájárul a népsűrűség növeléséhez. Az egyes családokban mindenkinek ki van szabva a

JULIUSI IZOTERMÁK
 ○ = C°

IK

teendője, azt mindenki lelkiismeretesen elvégzi. A munka főeszköze a kapa, a szántóföldéken is ezt használják. A trágyázást hígított fekáliákkal végzik. »A szántás mellékes, csak sokat kell trágyázni, gyomlálni és kapálni« — mondja többérezredes tapasztalat alapján a kínai közmondás.

A munka megszervezése, évezredes folyamatossága, a népsűrűség nagysága, az öntözéssel kapcsolatos közös munka kifejlesztette a művelődést és megővelte az állam rendjének alapját.

b) A gondos művelés emelte a népsűrűséget, viszont ez megkívánta a termelés kiterjesztését. A megművelt területek megnövelését elsősorban a világ legnagyobb öntözőcsatorna hálózatának megalkotásával, a folyók szabályozásával, partvédőművek építésével (az özönár ellen) és a terraszos művelés kiépítésével érték el a kínaiak. Rendkívül fontos volt a művelés minőségének emelése. Dél-Kína a kizárólagos kertszerű művelés egyik főterülete. A nyáron termelt rizs helyén a téli évzszakban sok helyen még búzát is termelnek. A sűrű lakosság és a belterjes művelés egymást feltételezik. A népsűrűsége mutat a gondos művelés szükségessége is, de a birtokok nagysága is: Dél-Kínában a nagybirtok átlag csak 12, a középbirtok 2 hold kiterjedésű!

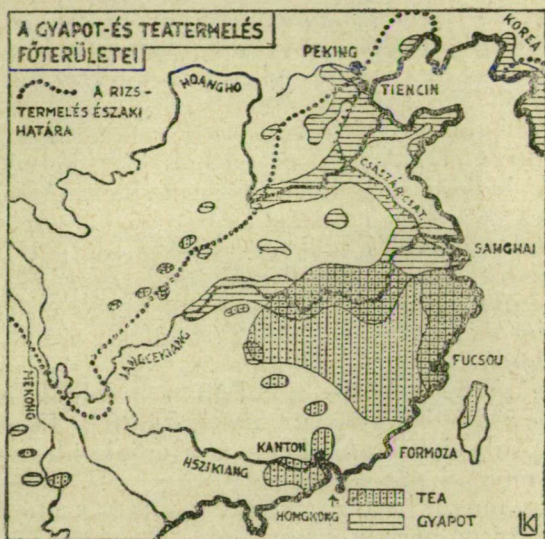
Az ősrégi és hatalmas Kinai-Birodalom, nagyságát és többézer éves fennállását a fáradhatatlan, céltudatos emberi munkának köszönheti. A közös vallásban megerősödtek. Ennek a szervezett életnek tulajdonítható, hogy a kínaiak idegen hódítóikat, rendszerint mongol pásztornépeket vagy visszaverték, vagy ha meghódoltak, magukba olvasztották. A békés munka védelmére építették az emberiség legnagyobb ókori művét, kétezer évvel ezelőtt, a mintegy 4000 km hosszú »nagy falat«, a mongolok, többek között a hunok támadásai ellen. (Képszemléltetés a kínai nagy falról.)

c) A terméseredmény fokozására a talajt jól meg kell művelni. A szántást bivaly végzi. Csak munkára használják, mert a tejet és a tejtermékeket a kínai nem fogasztja. Hústermelésre csak a sertést tartják, de ezt sem hizlalják. A sertés a kínai udvarokon szabadon jár-kei, ugrádozik az emberek körül. Állattenyésztés hiányában kei a fekáliákat trágyázásra felhasználni. Nálunk a földművelés állattenyésztéssel kapcsolatos. Dél-Kínában nem így van. Csak a pusztákon találunk igazi állattenyésztést!

A kínai nép főtápláléka a rizs. De amint láttuk, nemcsak az ember mindennapi életének támasztéka, hanem fontos tényezője a népsűrűsödésnek is. A birodalom megalapozója, fenntartója és a nép művelődésének is alapja a rizs. Termelésének a természeti viszonyok kedveznek. Tanulság ebből is, hogy az ember élete a természeti viszonyokkal milyen elválaszthatatlan

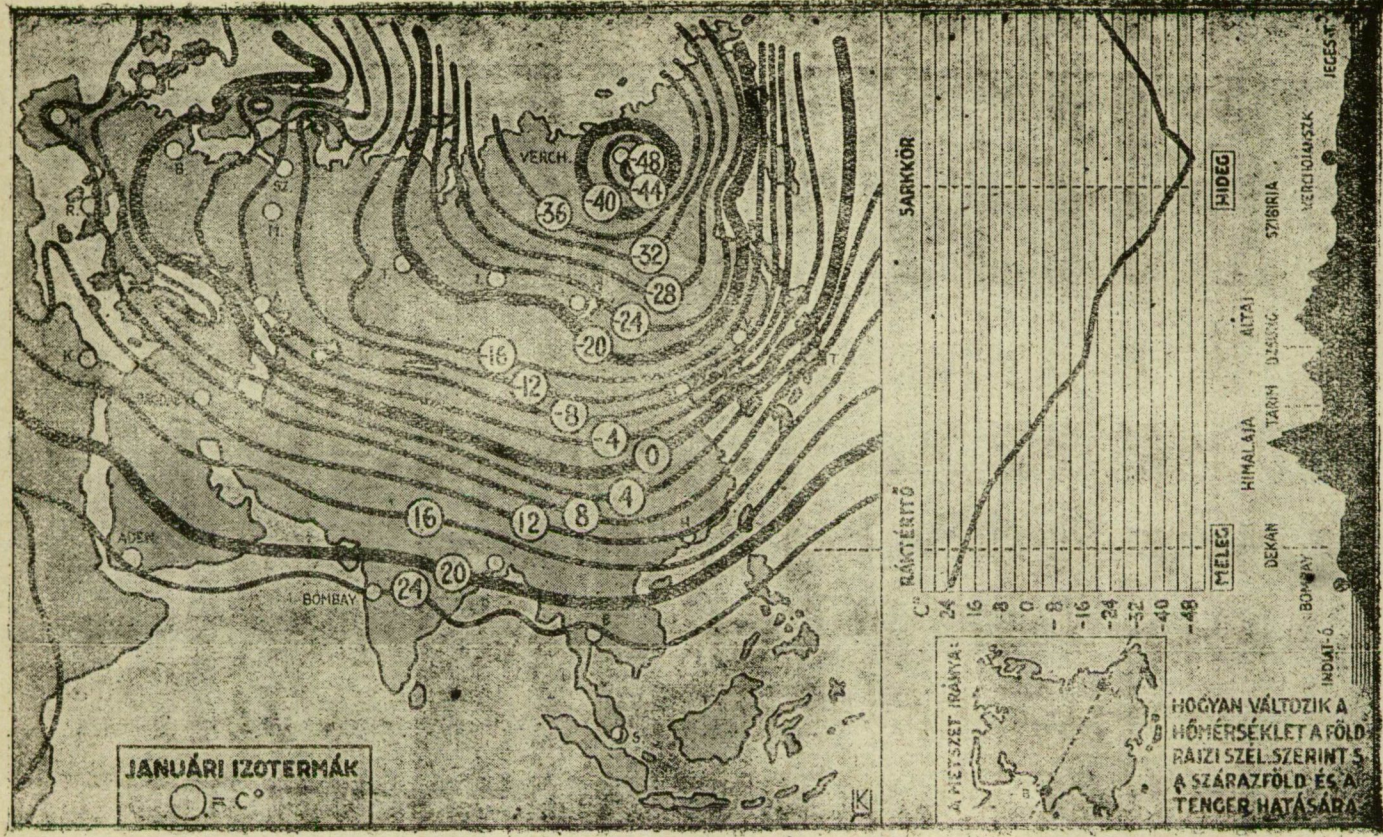
nul összekapcsolódik. Hasonlítsuk össze ezt az életet a belső-ázsiaival! Nagy különbség van a kettő között! *Ismételjük a rizstermelés feltételeit!*

Dél-Kína fontos terméke még a *bambusz*. A rizsre nem alkalmas területeken termelik. Kína erdeit régen kiirtották, fához nehéz hozzájutni, ezért az építkezés főanyaga a bambusz. (Bambuszház képét szemléltetjük.) Bambusból készül a ház, a bútorszat, sokféle eszköz, egyes helyeken még a vízemelő kezek is. *A kínai építészeti stílus a bambuszépítkezésből fejlődött ki.* (Kép.)

A ruházat főanyaga a selyem. Kína a selyemtermelés ősi hazája. Már Kr. e. 2640-ben, *Szi-ling-hszi* császárnő kötelezővé tette a selyemhernyótenyésztést. Ezzel kapcsolatos az eperfa elterjedése. Az árvízgátakat eperfaültetvények kísérik. Dél-Kína az eperfa őshazája. A selyemfeldolgozás ma is *túlnyomóan kézimunka*, sok embernek kenyeret ad. Nagy a belső fogyasztás, mert az ünneplő ruhája mindenkinek selyemből készül. A szegényeké is. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy a selyem díszítése és hímzése — hosszú fejlődés után — Kínában a legszébb, legtökéletesebb. (Díszes selyemruha képe.)³ Hajdanában a selyem a Belső-ázsian át nyugat felé vezető karavánutak legfontosabb árucikke volt s volt idő, mikor egyenlő súlyú aranyat fizettek érte! (Dél-Kínában egy év alatt öt nemzedék her-

³ A selyem neve ősi kínai nyelven: *szir* (*sir*), az európaiaknál átalakulva *ser*, *seres*=kínaiak. *Serica*=Kína, tulajdonképpen Észak-Kínát jelenti, melynek fővárosa *Sera* (Teloki).

JANUÁRI IZOTERMÁK
 ○ = C°

SARKKÖR

RÁKÉRTŐ

C° 24 16 8 0 -8 -16 -24 -32 -40 -48

HIDEG

MELEG

INDIAI-Ó.
 BOMBAY
 DEKAN
 HIMALAJA
 TARIM
 DZSING.
 ALTAJ
 SZIBIRIA
 VERCHOLANSZK
 JECSÉK

A MÉTSZET IRÁNYA:

HOGYAN VÁLTOZIK A HŐMÉRSÉKLET A FÖLDRAJZI SZÉLSZERINT S A SZÁRAZFÖLD ÉS A TENGER HATÁSÁRA

nyót lehet nevelni, nálunk csak egyet.) A másik fontos, itt termelt ruhaanyag a *gyapot*.

Dél-Kína a *mandarin-narancs* őshazája. A *teatermelés* a világtermelés felét adja s azért is fontos, mert a népnek mindennapi itala, víz helyett. A járványos betegségek terjedését nagymértékben akadályozza.

Észak-Kína főterménye a búza. (Itt már szárazabb, hűvösebb éghajlat!) Az építkezés anyaga itt a vályog. A bambusz hiányzik. Fűtésre mindenütt üstökben izzított faszenet használnak. A házakon nincs kémény.

A kínai nép rendkívül ügyes évezredes iparágakban, főleg a kézműiparban. A faipar fejlődésére kedvező hatással volt a hajógyártás. Kisebb fatárgyak lakkozását utánozhatatlan tökéletességgel végzik. Papirosgyártásuk az európainál sokkal régebbi. A puskaport és az iránytűt is régebben ismerik, mint az európaiak. Eredeti és régi, híres porcellángyártásuk is. Porcellántárgyaik finomsága és díszítése utólérhetetlen. A kézműipar mellett *az ország gyáripara nem fejlődött.* Pedig az ország ásványi termékekben elég gazdag. De nem is baj, mert ha a nagyipari termelés bizonyos gazdasági előnyöket is biztosítana, annak termékei soha sem érnék el a szívvel, lélekkel és egyéni ízléssel készült kézműipari termékek értékét.

Ismételjük a kínai gazdálkodás legfontosabb termékeit!

Néprajz. Melyik emberfajta-hoz tartozik a kínai nép? (*Mon-gol.*) Vallása az *ősök tiszteletétől áthatott buddhizmus.* A felsőbb rétegek, magasabb hivatalnokok, *Kong-fu-ce* erkölcsi tanításai szerint élnek.⁴ Hivatalt csak egyéni rátermettség alapján, hosszas tanulás és mindig újabb, nehéz vizsgák letételével lehet kapni.

A hivatal jelenti aztán a rangot az egyéni érdemek alapján (mandarinok), ezt a rangot azonban a gyermek nem örökölheti. De — nagyon egészséges felfogás szerint — *az érdemes férfiak rangját megkapják annak szülői, sőt az elhalt ősök is,* mert nem a gyermek érdeme, ha derék apja van, hanem az apának az érdeme, ha értékes fiút adott a birodalomnak!

A birodalom művelődése többezeréves. Régen ismerik a könyvnyomtatást. (A magyarság ázsiai őseiről is vannak írott történelmi feljegyzéseik.) Írásuk *jelírás* és ennek rendkívüli összetartó ereje van a birodalomban, mert minden nyelvjárás területén egyaránt olvasható. A kínaiak műveltsége ma is a régi. A „*kínai nagy fal*” szellemi téren is áll és elzárja Kínát a világtól. Kikötőit és városait csak nemrég nyitotta meg az európaiak előtt. A városokban az európaiak elkülönítve, külön városne-

⁴ Kötelessége mindenkinek *jónak lenni.* Az őseket, őregeket, előljárókat tisztelni kell. A vezetők úgy viselkedjenek, hogy *tisztelhetők legyenek!*

gyedekben élnek. Ezek sokkal tisztábbak, mint a kínai városrészek.

Ősrégi városaikat észak-dél irányú négyszögletes falak veszik körül. Ugy is történt, hogy a bambuszból épült város leégett, vagy ellenség pusztította el, de a falak a város régi területét mutatva még ma is állanak.⁵ (Pl. Nanking.) A nagy népsűrűségnek megfelelően a városok népesek és óriási kiterjedésűek, mert házaik földszintesek. *A birodalom legfontosabb településeit a térképről olvassuk:*

A köztársaság jelenlegi, nemzeti kormányának székhelye *Nanking* (=déli főváros, Egy millió lakos.) Legnépesebb város *Sanghai* (3.500.000), az ország legnépesebb tájának tengeri kikötője. (Sanghai=tenger felett fekvő város.) Tengeri kivitelé és behozatala óriási. (1925-ben 15 millió tonna. Megközelíti Hamburg kikötőjének forgalmát! A behozatal fontosabb cikkei a *gyapot* és *szén*, a kivitelé *selyem* és *tea*.) E városban már a gyáripár is fejlődésnek indult. A régi főváros *Peking* (=északi főváros, 1.600.000.) Fontos helyen, a belsőázsiai karavánútak állomása. A város kikötője *Tiencin* (1.300.000). A Jangcekiang mellékének nagy városa, áldásos, termékeny vidéken *Vuhan* (*Hankou*, 800.000). A Hszikiang mellett épült *Kanton* (860.000). Rajtuk kívül még számos nagyvárosa van a birodalomnak. *Hongkong* szigete (rajta Viktória, 380.000) nemrég még angol támaszpont volt. Ma ez és vele együtt majdnem az egész keleti partvidék a legnagyobb városokkal, Japán kezében van. A városok között a közlekedés régi útjai a folyók és a csatornák. A csatornák mellett vontatóútak vannak. A Jangcekiang a világkereskedelem egyik legfontosabb útvonala, már azért is, mert medencéjében kb. 200 millió ember él. A folyón *Hankou*-ig, a tengerparttól mintegy 1200 km távolságra járnak fel a tengeri hajók.

III. Összefoglalás.

Ismételjük a városok nevét, és mutassuk meg a térképen! Hasonlítsuk össze Belső- és Kelet-Ázsiát település szempontjából! Melyik területen láttunk több és népesebb települést? Mi a különbségek természeti alapja?

Ismételjük azt, hogy az egyes tájak természetének megfelelően milyen foglalkozások alakultak ki a különböző területeken! A foglalkozási viszonyok hogyan hatottak a művelődésre és az állami életre? Gyakoroljuk a *tájékozódást!*

Udvarhelyi Károly dr.

⁵ A kínai városokat falak veszik körül. (Védekezés.) Alaprajzuk négyszögű. A fal lész, vagy agyag, kívül téglával borítva. A „föld varázslata” követeli, hogy a falak *égtájak szerint* legyenek elhelyezve! A házak földszintesek, mert „a föld erőibe vetett hit, földhöz való közelséget kíván.”